

ANTISZEMITIZMUS A MEIN KAMPFBAN

■ Az antiszemitizmus Hitler világnézetének magva volt. Pusztán statisztikai szempontból a *Mein Kampf* 780 oldalán közel 600 olyan példát találunk, amely igazolja a zsidók iránti gyűlöletet, az egyes szitokszavaktól egész bekezdésekig, a 27 fejezetben természetesen eltérő gyakorisággal. Felhasználta az antiszemiták minden korábbi toposzát, s radikalizálta azokat.

■ A *Mein Kampf*ban az antiszemitizmus témaköre még az „életteret” is megelőzte. Zsidógyűlöletének okait azonban Hitler bizonyíthatóan nem őszintén mutatta be, vagyis csúsztatott. Ugyanis igazolható, hogy a politikailag közömbös örvezető 1919. május és szeptember között lett meggyőződéses antiszemita. A fordulat hátterét nem lehet egyértelműen megállapítani. Sok szól emellett, hogy zsidóellenes dühe egyfajta túlkompenzációnak tekinthető az általa tévútnak tekintett Münchener Tanácsköztársaság miatt.

—◆—
New York-i művészek, Josef von Sternberg, Jon Corbino, Jassou Kunijosi és George Gros Hitler-karikatúrát készítenek, 1942 (balra)
SA-legények zsidó üzletek bojkottjára felszólító plakátokat ragasztanak, 1933. április 1. (jobbra)

—◆—

Hitler legkorábbi politikai nyilatkozatai is a „zsidók” diszkriminációja körül mozogtak. Az első világháború végén, 1919. szeptember 16-án katonai előjárója, Karl Mayr százados megbízásából így írt Adolf Gemlich ulmi katonának: *„Az antiszemitizmus pusztán érzelmi okokból végül pogromokba torkollik. A racionális antiszemitizmusnak mégis a zsidó előjogok tervszerű, törvényes felszámolásához kell vezetnie, amelyek eltérnek a közöttünk élő más idegenekétől (idegentörvénykezés). Végcélja azonban változatlanul a zsidók eltávolítása.”*

MIKOR FIGYELT FEL ELŐSZÖR A ZSIDÓKRA?

Négy nappal korábban vett először részt a kis Német Munkáspárt rendezvényén, ezt a pártot később saját elképzelése, a Führer-elv szerint építette fel. S 1945. április 29-én politikai végrendeletében, életének utolsó dokumentumában az antiszemitizmus szintén kiemelkedő szerepet játszott: az elveszített világháború felelősei kizárólag *„azok a nemzetközi államférfiak, akik vagy zsidó származásúak, vagy a zsidó érdekekért dolgoznak”*. Záró megjegyzése hivatali utódjának és a német népek így hangzott: *„Kötelezem a nemzet vezetőit és híveiket a faji törvények pontos betartására és könnyörtelen ellenállásra a népeket megmérgező nemzetközi zsidóság ellen.”*

De mikor figyelt fel először a zsidókra? *„Talán nem is tudnék számot adni arról – írja egy helyütt –, mikor váltott ki belőlem különös gondolatot a „zsidó” szó, hiszen a szülői házban sohasem hallottam ezt.”* A reáliskolában ugyan megismert egy zsidó fiút, akit valamennyien elővigyázatossággal kezeltek, mert hallgatagsága bizalmatlanságot keltett bennük. 14-15 éves korában találkozott először a „zsidó” szóval a gyakorlatban, főleg politikai beszélgetések során, de csak vallásbeli különbségnek tekintette. Linzben akkortájt nagyon kevés zsidó élt, s azt hitte, a vallásuk miatt üldözik őket.

Saját bevallása szerint 1908 elejétől Bécsben eszmélt rá fokozatosan a zsidókérdésre. A „faji Babelben”, a kétmillió metropolisban ekkor kétszáz ezer

zsidó élt. A hosszú kaftános, fekete hajtincses zsidók láttán – akik főleg a belvárosban és a Duna-csatornától északra fekvő kerületekben mozogtak – vontak le a következtetést, hogy itt nem más vallású németekről, hanem idegen népről van szó. Véleményét igazolni látszott, hogy a Bécsben megerősödő cionista mozgalom határozottan sikereszánt a zsidóság népi és faji jellegének kidomborításáért. Különös súllyal esett latba nála a zsidóságnak a sajtó, a művészet, az irodalom és a színház terén kifejtett tevékenysége. *„Nem lehetett letagadni, hogy minden irodalmi szennynek, művészeti giccsnek és színházi képtelenségnek kilenczized része egyetlen nép számlája írható, amely nép pedig alig egy-két századrészt képviseli az ország lakosságának.”*

Azt a következtetést vontak le, hogy a szociáldemokrata sajtó túlnyomórészt zsidó vezetés alatt áll, s a párt – amelynek kisembereivel hónapok óta heves harcot vívott – vezetése szinte kizárólag idegenek kezében van. Bármilyen szociáldemokrata füzetet vett a kezébe, a

szerzője zsidó volt. A nagy tömeget még menthetőnek tartotta, a zsidókat azonban – vélekedett – sohasem lehet más nézetre bírni. Szűk környezetében *„rekedtre beszélte magát és véresre a nyelvét”,* hogy bebizonyítsa a marxista téboly pusztító hatását.

A *Mein Kampf*-ból egyértelműen kitűnik, hogy a marxizmus kapcsán vált gyenge világpolgárból fanatikus antiszemitává. Úgy vélte: *„A marxizmus zsidó tanítása elveti a természet arisztokratikus elveit, s az erő és akarat örökös előjogának a helyébe a szám tömegét és holt súlyát helyezi. Tagadja az emberben a személyiség értékét, vitatja a nép és a faj jelentőségét, és ezzel elvonja az emberiség létének s kultúrájának alapfeltételeit, és miként a világegyetemben, az elismert legnagyobb szervezetben ilyen rendszer csak káoszt eredményezhetne, úgy a Földön, e csillagzat lakói számára is csak pusztulást hozhat.”*

Hitler 1912 tavaszán került Münchenbe, a minden ízében német városba. Bosszantotta a viszonyulás a marxizmushoz; 1914 nyarán, az első

„Német nem vásárol zsidóknál” felirattal demonstráló SA-tagok, 1933. április 1.

világháború kitörésekor II. Vilmos császár és a német politikusok komolyan hitték: a marxizmust belátásra és tartózkodásra bírhatják azzal az ígérettel, hogy nem ismernek el többé pártokat csak németeket.

Hitler szerint 1916–1917-ben a zsidóság a hadigazdaság kerülőútján találta meg a nemzeti és szabad gazdasági élet tönkretételének módját. A korlátlan központosítás szükségességének hangoztatásával majdnem az egész termelés a zsidóság ellenőrzése alá került. „Miközben a zsidó az egész nemzetet meglopta és saját uralma alá kényszerítette, a »poroszok« ellen izgatott. Akár csak a harctéren, otthon sem történt semmi e mérgező propaganda ellen [...] Rettenetesen bántott ez a magatartás, amiben csak a zsidóság zseniális fogását láttam, amellyel magáról másra terelte az általános figyelmet. Míg a bajorok és poroszok egymással veszekedtek, ő kihúzta alóluk a létfenntartás talaját, mert mialatt Bajorországban Poroszországot szidták, a zsidó megszervezte a forradalmat, és tönkretette Poroszországot Bajorországgal együtt.” De majd csak a császárság felbomlásával és 1918 novemberében a köztársaság kikiáltásával vonta le az egyértelmű következtetést: „A zsidókkal nem lehet paktálni. Velük csak szigorú számolás lehetséges. Vagy, vagy! Elhatároztam, hogy politikus leszek.”

NINCSENEK BIZONYÍTÉKOK

Mindez látszólag megalapozottnak tűnik: jó tíz év alatt fokozatosan kialakult Hitler radikális antiszemitizmusa. Sven Felix Kellerhoff a *Mein Kampf*-ról írt könyvében (Klett-Cotta, Stuttgart, 2015, 90–93.) azonban kétségbe vonja a bécsi és müncheni időkben emlegetett zsidóellenességét, sőt egyenesen kijelenti: Hitler leírása több helyen is sántít, sőt egyszerűen nem igaz. Bécsben ugyanis egyetlen korabeli tanú sem létezik, aki őt zsidóellenesnek tartotta volna. Éppen ellenkezőleg: a férfitonban több zsidó is tartozott kicsi baráti köréhez: például Josef Naumann, akit nagyon tisztelt; Siegfried Löffner, aki segített neki a Reinhold Hanisch egykori katonatársával folytatott vitában; valamint Simon Robinson, aki pénzzel is kisegítette. Képeit főleg zsidó kereskedőknek adta el. 1908-ban többször vendégeskedett zenei estéken az asszimilálódott bécsi zsidó Jahoda családnál. Ide ifjúkori ba-

ratja, August Kubizek vezette be, aki alkalmanként honorárium fejében brácsázott nekik. Hitlernek főleg a család könyvtára tetszett.

A háború kitörése előtt Münchenben eltöltött egy és negyed évből sincsenek bizonyítékok radikális antiszemitizmusára, jóllehet a bajor fővárosban kiterjedt zsidóellenesség uralkodott kispolgári és katolikus körökben, valamint a nemzeti érzelmű polgárságban. Szabad idejében Hitler az állami könyvtárból kikölcsönzött könyveket olvasta, alkalmanként azokban a schwa-bingi művészokosmákban, ahol a bohémek megfordultak. Nem igazán zavarta, hogy ezeknek a kocsmáknak a közönsége politikailag inkább baloldali irányultságú volt, s számos zsidó is megfordult bennük.

Mindenesetre a *Mein Kampf*-ban azt írja, hogy „az 1913–1914-es évben első ízben fejtettem ki különböző körökben – amelyek ma részben a nemzetiszocialista mozgalom hűséges letéteményesei – azt a meggyőződésemet, hogy a német nemzet jövőjének kérdése elválaszthatatlanul egybeforrt a marxizmus megsemmisítésének kérdésével”. Ugyanakkor egy tanú sem emlékszik Hitler ilyen értelmű kijelentéseire, s az ezekből az időkből származó kevés írásos feljegyzése sem tartalmaz ilyen utalást. Még a háború kezdetén sem lett az önkéntesből zsidógyűlölő. Ezredének zsidó előjárói sem válhattak ki ellenszenvét, sőt ellenkezőleg: 1918. augusztus 4-én az első osztályú Vaskereszt kitüntetés adományozását valószínűleg Hugo Gutmann zsidó hadnagy kezdeményezte. Biztosan nem tette volna ezt, ha a jelentésvivő őrzetöt bajtársai agresszív antiszemitának ismerték volna.

ZSIDÓGYŰLÖLETÉNEK OKAI

Tehát sem Bécs, sem München, sem a világháború, sőt még az 1918. novemberi forradalom sem tette Hitlert zsidógyűlölővé. Sokkal valószínűbb, hogy antiszemitizmusa az 1919. tavaszi müncheni Tanácsköztársaság – amelynek vezetői, Kurt Eisner, Eugen Levine, Tobis Axelrod, Ernst Toller, zsidó családokból származtak, s népies körökben a tanácsköztársaságot a „zsidó bolsevizmus kreatúrájának” tekintették – és leverésének polgárháborús jelenségei, valamint az 1919. május 7-én ismertté vált versailles-i szerződés elvi-selhetetlen jóvátételi követelése kapcsán fejlődött ki.

Legkésőbb 1919. június–júliusban előjárója, Karl Mayr már elegendő bizalommal viseltetett a 30 éves őrzetű iránt, hogy komolyabb feladatot adjon számára. Olyan tanfolyamra iszkolázta be, amely alkalmassá tette őt bolsevikellenes propaganda folytatására. A tanfolyamon „az egyik résztvevő azt hitte, hogy a zsidóság mellett kell lándzsát törnie, és hosszú előadásban kezdte védelmezni őket. Ez késztett szólásra. A tanfolyam résztvevőinek túlnyomó többsége az én álláspon-tomra helyezkedett. Ennek az lett az eredménye, hogy pár nappal később parancsot kaptam bevonulásra az egyik müncheni ezredhez úgynevezett »kiképző tisztként« [...] A csapatokat nemzeti és hazafias érzelmre és gondolkodásmódra kellett nevelni.”

Az antiszemita Mayr, felismerve vé-dence agitatori tehetségét, 1919. szeptember 10-én bízta meg Adolf Gemlich ulmi katona írásos kérdésének – „Gyenge a kormány, hogy fellépjen a veszélyes zsidóság ellen?” – megválaszolásával. Adolf Hitler négy sűrűn teleírt oldalon fogalmazta meg először írásban zsidógyűlölését, felsorolva mindazokat az előítéleteket, amelyek akkor-tájt Münchenben terjedtek, s amelyekkel röviddel később rendkívüli hatással volt hallgatóságára.

...ÉS MEGVALÓSULÁSA A HARMADIK BIRODALOMBAN

A nemzetiszocializmus több konkrét célt tűzött ki maga elé. Ezek közé tartozott a demokrácia és a szervezett munkásmozgalom szétzúzása, majd a „zsidókérdés megoldása” és végül Európa nemzetiszocialista elvek alapján történő újjárendezése. E programban a fajelmélet központi helyet foglalt el. Az antiszemitizmussal és az antikommunizmussal együtt kezdettől fogva meghatározó mozgósító és igazoló ideológiai alapvetésként szolgált.

FAJPOLITIKA ÉS NÉPIRTÁS

A nemzetiszocializmus által felfedezett ellenségképek évszázadokkal korábbra nyúlnak vissza. Már a korai keresztények megalkották az „Isten gyilkosának” képét, amellyel a Megváltó megölésének bűnét a zsidókra hártot-

ták, megteremtve a vallásilag motivált zsidógyűlölet gyökereit. Amikor a kereszténység végleg levált a zsidóságról, és államvallássá emelkedett, megalkották a zsidók örök szolgaságáról szóló tant, mely szerint a „bűnös”, nem áttért zsidók átkozottak az „Isten meggyilkolásáért”, ám a kereszténység igazságának és győzelmének örök tanúiként megtűrik őket. E doktrínát sokáig figyelmen kívül hagyták.

A császárság és a pápaság középkori hatalmi harca, a keresztes hadjáratok és eretnekháborúk, a városok és a pénzgazdaság kialakulása során azonban a zsidók elvesztették privilégiumaikat, amelyeket az uralkodók számukra mint nélkülözhetetlen kereskedőknek nyújtottak. A távolsági kereskedelemről kiszorítva a „megvetendő” pénz- és zálogüzletekben találták meg új gazdasági egzisztenciájukat. A zsidó uzsorás figurája közhely lett, s a zsidógyűlölet pogromokban tetőzött. A deklasszált zsidó

közösségeket kiűzték Nyugat- és Közép-Európából. Csak a megtérés vagy az elűzetés között választhattak.

A kiátkozás és elátkozás a középkor végén érte el csúcspontját. A felvilágosulatlan és babonás lakosság tudatában a zsidó idegen, titokzatos és ijesztő alakként jelent meg, akinek érintése szerencsétlenséget és halált hoz. A zsidókat ördögnek és boszorkánynak, mágusnak és méregkeverőnek, Antikrisztusnak nyilvánították, akiknek végső célja a keresztény társadalom szétrombolása. Ez hagyományt teremtett az összeesküvés-elméletnek, és még a 20. században is hatékony propagandafegyvernek bizonyult, ami visszatükröződött a *Cion bölcsenek jegyzőkönyvei* hamisításában.

A faji fanatikusok már a nemzeti-szocialisták 1933. évi hatalomra jutása előtt terjesztették a népirtásra vonatkozó nézeteiket. A modern antiszemitizmus a 19. század második felében alakult ki, s a zsidóságot azonosította a liberalizmussal vagy a szociáldemokráciával, a marxizmussal vagy a kapita-

lizmussal, a szabadkőművességgel vagy a pacifizmussal. Az antiszemitizmus a modernnel szembeni ellenszegülés szimbóluma lett. Szalonképessé válását és a lakosság széles köreiben történő elterjedését egy másik történelmi körülmény is segítette. Számos emancipációs eseményt követően a zsidóknak a vilmosi Németországban és a Habsburg-császárságban teljes állampolgári egyenlőséget biztosítottak, arra számítva, hogy feladják „időszerűtlen” hagyományait és „terhes” sajátosságait, s németként vagy osztrákként betagozódnak az új, homogénitásra törekvő nemzeti államba.

A modern antiszemitizmus viszont vissza akarta fordítani az emancipáció folyamatát. Célkitűzése különbözött középkori előfutáraitól: a zsidó lakosság ismételt kiközösítése már a társadalmi integráció és az asszimiláció útjára lépők ellen irányult. Döntő volt azonban, hogy gyorsan összekapcsolódott a feltörekvő faji nézetekkel, amelyek a zsidóság ellenfeleinek a szociáldarwinista elképzelések formájában „megdönthetetlen” bizonyítékokkal szolgáltak, hogy a zsidók „más fajúak”, „alsóbbrendűek” és „rombolók”. A szolgáló faji tanok lényege annak elfogadása volt, hogy a társadalmi jelenségek biológiai törvényszerűségekre vezethetők vissza, s a zsidó zsidó marad, bármit is cselekszik.

Az emberiség kategorizálása során a zsidókat a legalsó fokra állították, „elősködőknek” s a „néptest rombolóinak” kiáltották ki. Népszerűnek bizonyult „*A zsidók a mi szerencsétlenségünk*” jelszó. Már a 19. század végén megjelent a „zsidókérdés megoldásának” igénye, a társadalmat „németre” és „zsidóra” tagolva. Már akkor gyakran emlegették Németország zsidótlanításának vagy a zsidó faj megsemmisítésének szükségességét. E felhívások és jóslatok olyan társadalomban hangzottak el, amely ugyan felvetette a „zsidókérdést”, de eközben még megoldási modelleket kínált, amelyek a zsidó egzisztenciák feladásától a zsidó befolyás visszaszorításán és a társadalomból való kikapcsolásán keresztül a zsidók Németországból való elűzéséig terjedtek, másként fogalmazva asszimilációt, kiközösítést és elűzést céloztak meg. Az emberi képzelőerő azonban akkor még nem terjedt a zsidók legyilkolásáig.

A nemzetiszocialista ellenségképek ebből az örökségből keletkeztek, s a zsidó-bolsevista világellenség mítoszában tetőztek, amely 1918 óta az árja

Rendőrök igazoltatnak egy öreg zsidó férfit, 1933

1922. augusztus 16. a Hitler beszédet mond a müncheni Königsplatzon a „köz-társaság védelme alatt közeledő zsidó bol-sevizmus” ellen irányuló tömeggyűlésen

1925. február 27. Hitler kétórás beszéde 3000 ember előtt a Bürgerbräukellerben: a tömegek figyelmét egyetlen ellenség, a zsidóság ellen kell fordítani

1933. február 3. Hitler beterveztette programját a katonai vezetőknek: az általános cél a politikai hatalom; „*akik nem hajlandók mellénk állni, azokat szétzúz-zuk. A marxizmust gyökerestől ki kell irtani*”; felvetette „életterprogramját”, de nem részletezte

1933. február 4. életbe lép a *Rendelet a német nép védelméről*

1933. február 27. a Reichstag égése

1933. február 28. a birodalmi elnök rendelete *A nép és az állam védelméről* (áprilisa csak Poroszországban mintegy 25 000 embert tartóztattak le)

1933. március 22. Dachauban megnyílt az első koncentrációs tábor

1933. április 1. a zsidó üzletek bojkottja

1933. április 7. az állami hivatalnokok át-világításáról szóló törvény a zsidó származású tisztviselőket azonnali hatállyal kényszernyugdíjba helyezte

1933. április 25. a zsidók kiszorítása a fő-iskolákról

1933. október 4. a szerkesztői törvény elfogadása

1935. szeptember 15. a nürnbergi faji törvények. A német vér és német becsület védelméért hozott törvény megtiltja a házasságkötést és a házasságon kívüli nemi kapcsolatot zsidók és nem zsidók között. Állampolgársági törvény: csak német vagy rokon vérből származók lehetnek teljes-jogú birodalmi állampolgárok

1935. december 31. a zsidók eltávolítása az állami hivatalokból

iak a kereszténység megjelenésekor álltak. Kifejtette, hogy Rómában ugyan a vezető réteg elzárkózott az új, keresztény tanok elől, s a zsidókat megvetették, de az őskeresztényeknek sikerült forradalmasítaniuk a milliós város csőcselékét, a gyökértelen emberek tömegét. A kereszténység csak a germán szellemnek köszönhetően vesztette el nyíltan bolsevista jellegét; most, az elhalóban lévő kereszténység idején a zsidó ismét az őskereszténységet, a bolsevizmust veszi elő.

A mindent pontosan ismerő ember szerepében tetszelegve hitt a Teremtőben, hiszen beszédeit többször is főhással zárta, ugyanakkor sajátos elképzelései, rögeszméi voltak a *Biblia* tanításait illetően. Többször hangoztatta, hogy Jézus biztosan nem volt zsidó, mert különben nem szolgáltatták volna ki a római törvényszéknek. Galileában sok római legionáriusutód (gall) élt, s Jézus közülük való volt. Lehetségesnek tartotta, hogy az anyja viszont zsidó volt. Szerinte Jézus korának pusztító materializmusa – és így a zsidók – ellen harcolt. A bűnbakot Hitler egyértelműen Pál apostolban (a ravasz zsidóban), a keresztény egyház megalapítójában látta, aki lényegében a kommunizmust hirdette („*Saulusból Paulus, Mordehájból Marx lett*”).

Az embert a másvilággal kecsegtető vallást Hitler szembeállította az élhető étellel: ezáltal erősödik a nemzetiszocializmus, amely soha nem másolhat vallási kultuszt. A nemzetiszocializmusnak az értelem kultuszán kell alapulnia, amely erősebb lesz minden valásnál. Elsősorban a Római Birodalmat forradalmasító, aláásó, majd megdöntő zsidóságot akarta kiirtani, de a kereszténységgel sem volt sokkal megértőbb, bár 1933. július 20-án konkordátumot kötött a Vatikánnal. Úgy vélte, amíg a háborút meg nem nyerik, tűrnie kell az egyházakat, a papokat, a hívőket, a hívő katonatiszteket, állami funkcionáriusokat, mindenkit, aki vallásos. A háború megnyerésével azonban megváltozna a helyzet. A végső megoldást, az igazi Endlösungot nem a zsidók, hanem a keresztények kiirtása jelentette volna, amelynek a gázkamrák talán csak előfutáraként szolgáltak.

Az igazi vérengzés s a hatalmas méretű tömegmészárlások csak Hitler katonai győzelmével kezdődtek volna. Mivel a zsidó „szellem” hatott a kereszténységre, az „északi fajnak” a „zsidókérdés” megoldása után még nehéz harcokat kellett volna megvívnia. A ka-

tonai „végső győzelmet” szándéka szerint példátlan kulturális forradalomnak kellett volna követnie, hogy kijavítsa a majdnem kétezer évvel korábban megindult hibás történelmi folyamatot. A keresztény formát öltött zsidó szellem ekkor fogott hozzá Európa meghódításához, hogy eltörje az árja népek gerincét, kötelezővé téve számukra a „Ne ölj!” fajidegen zsidó parancsolatát.

KIKÖZÖSÍTÉS

1933 után, a demokrácia és a szervezett munkásmozgalom szétzúzását követően a nemzetiszocialisták a „zsidókérdés” felé fordultak. Az 500 000 német zsidó – a német lakosság 0,8%-a – „nemkívánatos” lett Németországban, jóllehet az első világháborúban 120 000 zsidó származású katona esett el a német hadsereg tagjaként. 1938-tól a bekebelezett osztrák és csehszlovák területek zsidóságának létét és túlélési esélyét korlátozták törvényekkel, illetve a szervezett népharag és a kényszerítés egyéb eszközeivel. A gazdaságból és a társadalomból való kiszorításuk a második világháború kezdetéig elhúzódott. A német antiszemita dűsgazdag és híres zsidókra, valamint az 1918–19-es forradalmakban szerepet játszó zsidó származásúakra hivatkozva uszítottak Németországban is. Az orvosok 31, a jogászok 16%-a volt zsidó. A magánbankok 20, a filmipar 70%-a, a nagyáruházak negyötöde volt zsidó kézben.

Az antiszemitaizmus a hagyományos keresztény-rendi antijudaizmusból, a népi nacionalizmusból, a konzervatív modernizációellenességből, a polgári társadalom mély identitásválságából, idegengyűlöletből és szociális irigységből táplálkozott, hiszen válságos időkben az ember saját sikertelensége miatt bűnbakot keres.

A rendszer első hivatalos antiszemita akciója a zsidó üzletek ellen 1933. április 1-jén tartott egynapos bojkott volt, amelyet a „bel- és külföldi zsidóság hecckampányára adott válasznak” állítottak be. Az NSDAP felhívásából kitűnt, milyen további zsidóellenes intézkedések várhatók: a zsidó származású diákok arányának korlátozása a felsőfokú tanintézetekben és bizonyos szakmákban, elsősorban az orvosok és a jogászok körében. Az április 7-i első törvénnyel nyugdíjazták a zsidó származású tisztviselőket; Hindenburg tiltakozására azonban a „nemzeti” érzel-

műekkel, elsősorban az első világháborúban katonai szolgálatot teljesítőkkel még kivételt tettek.

1935. szeptember 15-én a Nürnbergbe rendelt Reichstag törvényt hozott „a német vér és a német becsület védelmére”, amely megtiltotta a házasságkötést a „zsidó és német állampolgárságú vagy a némettel rokon vérű személyek között”, illetve „a házasságon kívüli érintkezést zsidó és német állampolgárságú vagy a némettel rokon vérű személyek között”. Zsidók nem foglalkoztathattak háztartásukban 45 évnél fiatalabb, német állampolgárságú vagy a némettel rokon vérű nőket. Zsidók nem vonhatták fel a birodalmi és nemzeti zászlót, s nem viselhették a birodalmi színeket. A törvény megszegőit fegyházzal, börtönnel és pénzbüntetéssel fenyegették.

A „birodalmi állampolgárságról” rendelkező másik törvény pedig két kategóriát állított fel: a zsidókat az alacsonyabb állampolgár (Staatsangehöriger) kategóriájába sorolta, akik a birodalom védelme alatt állnak. Birodalmi polgár (Reichsbürger) „csak német és némettel rokon állampolgár lehet, aki magatartásával bizonyítja, hogy óhajtja és alkalmas a német nép és birodalom hűséges szolgálatára”. A törvény értelmében a politikai jogok egyedüli birtokosa a birodalmi polgár lett.

Mivel a rendeletek végrehajtása zavart okozott, 1935. november 14-én kimondták: zsidó az, aki legalább három, tisztán zsidó nagyszülőtlől származik; zsidó „keverék” pedig az, aki legalább két, tisztán zsidó nagyszülőtlől származik s a törvény kibocsátásakor zsidó vallásközösséghez tartozott vagy zsi-

A KIKÖZÖSÍTÉSTŐL A HOLOKAUSZTIG

1941 őszétől a németországi zsidók kiközösítése is szélsőségesebb formát öltött. 1941 szeptemberében – a fő kormányzóság után – a birodalomban is bevezették a megkülönböztető sárga csillag viselését. A csillagot viselők szinte semmire sem volt jogosultak. Berlinben csak 16–17 óra között vásárolhatták meg azt a kevés dolgot, amit még az élelmiszerjegyükre kaptak. Nem látogathatták a színházakat, mozikat és könyvtárakat, parkokat és nyilvános helyeket. Nem fzhettek elő és nem vásárolhattak újságot, nem tarthattak autót, kerékpárt, s általában a nyilvános közlekedési eszközök használatát is megtiltották számukra. Nem vágathattak haját fodrásznál, nem használhatták a mosodákat, kikapcsolták a telefonjukat, s nem használhatták a nyilvános telefonfülkéket sem.

A hadiiparban a legnehezebb munkát végeztették velük vagy mindeneként használták őket. Lakhelyüket nem változtathatták, lakásajtajukra Dávidcsillagot kellett festeniük, s este 8 és reggel 5 óra között kijárási tilalom volt érvényben számukra. Nem lehetett rádiójuk, elektromos készülékeiket, fényképezőgépeiket, még gyapjú- és szőrmeruházatukat is be kellett szolgáltatniuk. 1941 végén először a deportálándókat és a kényszermunkára kötelezetteket jelölték ki, 1943. április 30-án azonban minden német zsidót megfosztottak állampolgárságától. Az állami önkénynek kiszolgáltattak

minden megmaradt vagyona az államra szállt. A theresienstadti „mintagettóba” 1942. január után „átköltöztetett” ismert és idős zsidók vagyonát „otthonvásárlási szerződéssel” szerezték meg. Az észak-csehországi tábor tízezrek számára átmeneti állomás volt a megsemmisítés felé.

Ezrek haltak meg járványokban és alultápláltság következtében. A Nemzetközi Vöröskereszt bizottságát is sikerült megtéveszteni: Theresienstadtot a náci zsidópolitika humánus bizonyítékának látták, megnyugtatta a még Németországban élő zsidókat. A rendszer a látszatidillt is belföldi propagandacélra használta fel. A zsidók üldözése és kiközösítése ugyan nyilvános volt, de az utolsó aktust a lehető legnagyobb titoktartás övezte, hiszen a náci vezetés legfanatikusabb zsidógyűlölői is tudtában voltak annak, hogy ahhoz nem kapják meg a lakosság széles rétegeinek hozzájárulását.

A holokauszt nem hirtelen kezdődött, hanem fokozatosan fejlődött ki a náci rendszer bürokratikus és pártsszerveinek korántsem egységes, sőt részben ellentmondásos zsidópolitikájából. Az SS-nek dolgozó, annak pénzügyi és gazdasági bázisát megteremtő koncentrációs táborokban (Sachsenhausen, Belsen, Oranienburg, Buchenwald, Theresienstadt, Flossenbürg, Mauthausen stb.) nagyszámú európai pusztult el kivégzések, alultápláltság, betegség és öngyilkosság következtében.

1936. január 1. megtiltották, hogy zsidók 45 évnél fiatalabb „német vérű” szolgálólányokat alkalmazzanak

1936. augusztus 1. a berlini olimpia megnyitása, a faji törvények hatályát átmenetileg korlátozzák

1938. november 9–10. Birodalmi kristályéjszaka néven zsidóellenes erőszakhullám: 267 zsinagógát és 7500 zsidó üzletet rongálnak meg vagy gyújtanak fel

1938. november 12. 1.) az utolsó zsidó üzletet „kényszerárjásítása”. 2.) Rendelet a német állampolgárságú zsidók büntetésfizetéséről

1939. január 20. zsidó kivándorlási központ felállítása

1941. június 6. a „kommisszárparancs” kiadása

1941. július 31. Göring utasítja Heydrichet, hogy készítsen tervet a zsidókérdés végleges megoldására

1941. augusztus 27–28. Kamenyec-Podolszkijnál kb. 23 ezer zsidót (köztük a 15–16 ezer Magyarországról deportáltat) gyilkolnak meg

1941. szeptember 1. minden 6 év feletti zsidó lakost „Jude” feliratú sárga Dávidcsillag viselésére köteleztek

1941. november 25. elveszik a német állampolgárságot azoktól a német zsidóktól, akik külföldön élnek

1942. január 20. a wannsee-i konferencia a zsidók deportálásáról és kiirtásáról

1942 július 11. megkezdődik a berlini zsidók Auschwitzba deportálása

1943. április 19. a varsói gettólázadás kezdete

1943. május 19. Berlint „zsidómentesnek” nyilvánítják

1945. január 27. a Vörös Hadsereg felszabadítja Auschwitz-Birkenaut

1945. november 20. a nürnbergi Nemzetközi Törvényszék megkezdi a háborús bűnösök felelősségre vonását

dóval házasságban élt. Így megalkották az „árja”, a „tisztá zsidó”, az „1. fokú keverék” és a „2. fokú keverék” kategóriákat. Ugyanekkor elbocsátották az állami szolgálatból az összes zsidó származású tisztviselőt.

Az 1936. évi berlini olimpia keltette nemzetközi figyelem idején korlátozták a zsidóellenes törvények és rendeletek alkalmazását. Ezért a Harmadik Birodalom összesen kétezer zsidóellenes intézkedéséből 1936–1937-ben csak kb. másfél száz jelent meg. Hjalmar Schacht gazdasági miniszter lemondása után – aki károsnak tekintette a „faji kritériumok” alkalmazását a gazdaságban –, 1938-tól ismét élesebb zsidóellenes kurzus kezdődött. Az 1938-ban hozott kb. 300 rendelet zöme a zsidóknak a gazdasági életből való kiszorítására irányult a négyéves tervet felügyelő Göring vezetésével.

A párizsi német követség tanácsosának meggyilkolása jó ürügyet teremtett a céltudatosabb zsidóellenes intézkedésekhez (a merénylő egy 17 éves fiú volt, akinek a szülei a birodalomból kiutasított 17 ezer lengyel zsidó közé tartoztak, akiket Lengyelország nem fogadott be, s a hidegben, a szabad ég alatt, a senki földjén hányódtak). Az 1938. november 9–10-én Goebbels vezette kísérteties pogrom a megszépítő „birodalmi kristályéjszaka” néven vult be a krónikákba. A pogrom során 91 személyt megöltek, közülük többeket a nyílt utcán. Zsinagógákat és zsidó üzleteket gyújtottak fel, családokat bántalmaztak, s összesen 30 ezer zsidót hurcoltak koncentrációs táborba. Az akciót a német nép spontán bosszújának állították be.

A „birodalmi kristályéjszakaival” új szakasz kezdődött a náci faji politikában: felerősödött a zsidók szisztematikus gazdasági kizsákmányolása és kiszorítása a gazdaságból. 1938 áprilisától bejelentésköteles lett az 5000 márka feletti vagyon, a pogrom után azonban 1,12 milliárd márka „megbocsátási illetéket” szabtak ki rájuk, amelyet 1940-ig vagyonadóként hajtottak be, s ráadásul az állam a biztosítóktól is lefoglalta a kristályéjszaka károsultjainak kártérítésére kifizetni szánt összegeket. Az intézkedések zsidó családok ezrei számára jelentettek gazdasági csődöt és egzisztenciájuk elvesztését.

Az első szakaszban (1933–1938) a hivatalos zsidópolitika még a hagyományos antiszemitizmus keretei között maradt. A nemzetiszocialisták abban reménykedtek, hogy elűzésükkel meg-

oldják a „zsidókérdést”. Az 1941. őszi emigrációs tilalomig 270-300 ezer zsidónak sikerült biztonságba jutnia. A többiek Németországban maradtak, jogaiktól és vagyonuktól megfosztva, családtagjaiktól elszakítva, zsidó házakban összepréselve s kényszermunkára kötelezve. Végül a német társadalomnak terhesnek ítélt kisebbséget a „végső megoldás” keretében koncentrációs táborokba hurcolták.

ÜLDÖZTETÉS

A Hitler hatalomra jutása után megalakult zsidó érdekképviselőnek 1939 júliusában már negyedszer kellett nevet változtatnia. Új neve Németországi Zsidók Birodalmi Egyesülete lett. A Leo Baecks vezette szervezet szociális gondozással, kulturális kérdésekkel és a kivándorlás koordinálásával foglalkozott. Mióta a zsidó gyermekek nem látogathatták a „német” iskolákat, a birodalmi egyesület az 1942-ig megtúrt zsidó iskolaügyet is felkarolta. Így a kirekesztés a már asszimilálódott zsidók esetében ismételt elkülönülést és sajátos zsidó polgári műveltséget eredményezett.

1938. november 9. után a németek felmondták az ún. Haavara-egyezményt, amelynek alapján főleg 1934–1935-ben 30 ezer zsidó vándorolt ki Palesztinába. 1939 elején a Birodalmi Belügyminisztériumban külön központot hoztak létre a zsidók kivándorlásának intézésére. Adolf Eichmann ausztriai gyakorlatát követve fokozták a zsidók gazdasági kifosztását. A Németországot elhagyni szándékozó tehetős zsidóknak egyesületükön keresztül ún. „kivándorlási illetéket” kellett fizetniük.

Lengyelország megszállása után rövidesen megkezdődtek az első deportálások a „Cseh–Morva Protektorátusból” és Ausztriából Lengyelországba. 1939–1940 telén tömegessé váltak a deportálások az újonnan létrehozott Wartheland Birodalmi Gauból a főkommandósságba. A „rég birodalomból” az első transzportot a Lublinba szállított zsidók alkották. A terrornak hozzávetőlegesen 160-195 ezer német zsidó esett áldozatul, 15 ezren a „kevérekházasságok” tagjaként, 6 ezren a keleti táborokban (többségük Theresienstadtban). A náci időket mindössze néhány ezren éltek túl az illegalitásban.

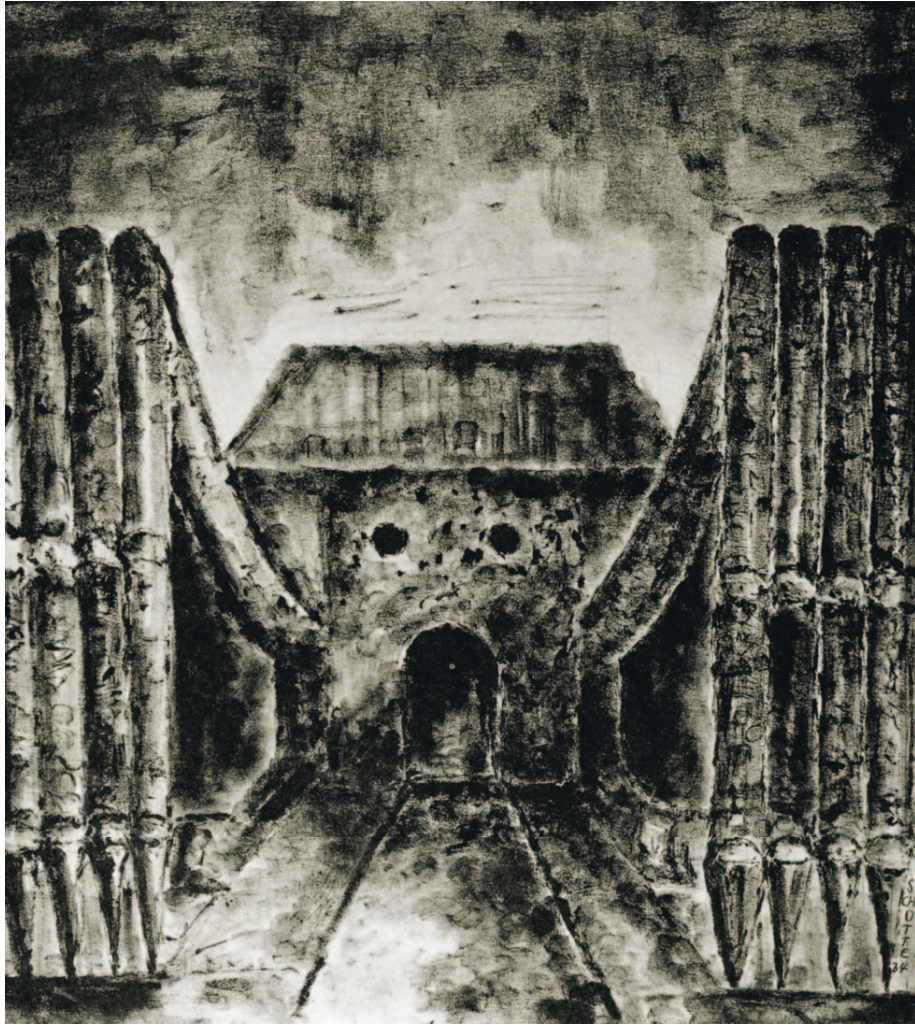
A náci vezetők átmenetileg a „zsidókérdés területi megoldását” mérlegelték. Szakértők „zsidó rezervátumok” tervét fontolgatták Kelet-Európában,

Madagaszkáron és más távoli helyeken. A Külügyminisztérium és a Biztonsági Főhivatal 1940 júniusában kezdett foglalkozni az ún. Madagaszkár-tervvel, amely szerint négyemillió zsidót Európa „zsidómentesítése” érdekében a francia trópusi gyarmatra telepítenének, ugyanis a szigetet Franciaország mandátumként átadná Németországnak. A zsidók egy kijelölt területen, az SS-nek alárendelt rendőri kormányzó közigazgatása alatt „agrártevékenységet” folytatnának. Azonban a háború menete és a Szovjetunió megtámadása módosította az elképzelést; helyette a zsidókat az elfoglalt területekre deportálták s ott semmisítették meg.

A Szovjetunió megtámadása után az SS és a rendőrség négy, egyenként 500–1000 fős bevetési csoportja a „front mögött” haladva a Keleti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő hatalmas térséget fésülte át, hogy az elfoglalt területeken kiirtsa a zsidókat, a cigányokat és a politikai megbízottakat. Az A csoport a balti térségben, a B csoport Fehéroroszországban, a C és a D csoport Ukrajnában és Dél-Oroszországban tevékenykedett. Tömeges kivégzéseiknek és pogromjaiknak becslések szerint több mint félmillió személy esett áldozatul.

A náci faji fanatikusok a szervezett tömeggyilkosság lehetséges módszereit keresték. Elsőként a betegek államilag végrehajtott meggyilkolása terjedt el. Az örökletes betegségben szenvedők utódlásának megakadályozására hozzávetőlegesen 375 ezer németet kényszersterilizáltak. Szintén a „faj tisztán tartását” szolgálták a „vér, az egészség, a házasság és a család védelmére” kibocsátott törvények. 1939-től a gyógy- és gondozóintézetek lakóit gyilkolták az eutanáziaprogram keretében, előbb gyermekeket, majd felnőtteket, szellemi fogyatékosokat, testi fogyatékosokat és más „nemkívánatos” csoportokat, összesen 190 ezer embert. A megszállt Lengyelországban az első „völkisch határrendezés” (Flurbereinigung) során az SD és az SS kommandói a lengyel vezető réteg és értelmiség, valamint a zsidók elpusztítására specializálódtak. Ezzel egyidejűleg megkezdődött a sintik és a romák tervszerű deportálása Lengyelországba.

A faji politika dinamikája gyorsan elérte azt a pontot, amikor túlléptek a kiközösítési és elnyomó intézkedések korábbi formáin. A kaotikus elűzési és áttelepítési akciók mérete, a terror az újonnan felállított gettóknak és munkatáboroknak, a náci vezetők profitéh-

Koncentrációs tábor éhes pókként ábrázolt bejárata. Hermann Schütte rajza, 1934

sége és kompetenciavitái a népek legyilkolásának irányába mutattak. Az európai zsidók és cigányok megsemmisítésének elrendeléséhez nem volt szükség írásos „Führer-parancsra”; elegendő volt a Führer kívánsága, illetve óhaja.

A „VÉGSŐ MEGOLDÁS”

A Szovjetunió megtámadásának előestéjén, 1941-ben kirajzolódott a „végső megoldás” mindent átfogó programja, amelyet a harmadik szakaszban (1941–1945) teljes titoktartás közepette igyekeztek megvalósítani.

A biztonsági rendőrség és az SS biztonsági szolgálatának bevetési csoportjai, a rendfenntartó rendőrség rendőrszázlójai és a Waffen-SS brigádjai 1941 nyarán pontos utasításokkal rendelkeztek a keleti előrenyomulás során. Rögzítették „különleges feladataikat” és az elsőként likvidálandó célcsoportokat. A népiirtást zsidó férfiak és kommunista funkcionáriusok agyonlövésével kezdték. Őket augusztusban a zsi-

dó nők követték. Szeptemberben utolsó lépésként a gyermekekre került sor. 1941 őszén kiadták a cigányok likvidálásának parancsát.

A regionális eltérések ellenére ez a sorrend alkotta az alapmintát. Kezdetben az SS és a rendőrség által alkalmazott módszer nem bizonyult elegendőnek, hogy a Szovjetunió elfoglalt területein valamennyi zsidót és kommunista funkcionáriust legyilkolják. A gyors előrenyomulás és az agyonlövések gyakori korlátozta a gyilkolás mértékét, s hatékonyabb megsemmisítési eljárásokat kerestek, előbb mozgó elgázosító járműveket, majd helyhez kötött gázkamrákat alkalmaztak.

A gyilkolás folyamatát földrajzi, demográfiai és éghajlati tényezők befolyásolták, de elsőbbséget élveztek a gazdasági érdekek. A német hadigazdaság igényeire hivatkozva a zsidók kényszer-munkásként történő felhasználására törekedtek. Még meghagyták családjaikat, azzal számolva, hogy ez az engedmény javítja a munkamorált és a termelékenységét. 1941 őszén Németország-

ban bevezették a zsidócsillag viselését. A nyilvános megbélyegzés a tervszerű deportálások kezdetét jelezte.

1942. január 20-án Heydrich vezetésével a berlini Wannsee-konferencián koordinálták a „zsidókérdés végleges rendezését”. Megvitaták a likvidálási gyakorlat addigi tapasztalatait és eredményeit. A különböző reszortok képviselői gyorsan egyetértésre jutottak az Európa „zsidótlanítására” hozandó intézkedésekben. A „végső megoldásnak” hozzávetőlegesen 6 millió zsidó s több mint 250 ezer sinti és roma esett áldozatul.

A konferencia idején a megsemmisítő táborra átalakított Chelmno/Kulmhofban már speciális szigetelésű gázkocsik működtek, amelyek a kipufogógáz visszavezetésével ölték meg a raktérben összezsúfolt embereket. Ily módon 1941 decembere és 1942 decembere között a 2-3 itt állomásozó teherautó legalább 152 ezer embert gyilkolt meg. A módszert a „T4 akció” keretében először 1940 nyarán Warthelandban 1559 szellemi és testi fogyatékos meggyilkolására alkalmazták – első alkalommal palackból engedtek szén-monoxidot 40 ember közé. A kipufogógázzal történő gyilkolást 1941 novemberében Poltavában, decemberben pedig Harkovban alkalmazták először, s 1942-től már mindegyik bevetési csoport rendelkezett gázkocsival.

A Szovjetunió megszállt területein, valamint Délkelet-Európa egyes részein a tömeges agyonlövések jelentették az öldöklés meghatározó formáját. Az SS, a rendőrség és a Wehrmacht egységei hozzávetőlegesen 1,25 millió zsidót likvidáltak ily módon. Am zsidók sokkal nagyobb tömegei haltak meg a koncentrációs táborokban, a gettóban és a deportálások során. A bántalmazások, járványok, kimerülés és alultápláltság következtében elhunytak száma is meghaladta az egymilliót.

A munkára alkalmas személyeket barakk-táborokban helyezték el és „munka általi megsemmisítésre” ítélték. A náci uralom utolsó szakaszában – a náci faji ideológiával ellentétben – keletre nyugatra szállították a foglyokat, a szinte „zsidómentes” Németországba, de a kimerítő tábori élet után kevesen éltek túl a halálmeneteket és 1945. tavaszi felszabadulásukat. ♦